
ÖTÜKEN

ŞİİR VE BELLEK

MODERN TÜRK ŞİİRİNDE BELLEK METAFORLARI

Gökhan Tunç

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1525
KÜLTÜR SERİSİ: 882

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-936-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Gökhan Tunç: 2002 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans; 2006 yılında, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2011 yılında hazırladığı "Millî Mücadele'nin Türk Romanına Yansıması" adlı teziyle Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden doktor unvanını aldı. *Adam Öykü, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Bilig, Edebiyat Otağı, Erdem, Folklor ve Edebiyat, Hece, Karadeniz Araştırmaları, Kardeş Kalemler, Kebikeç, Millî Folklor, Şehriyar, Tübar, Turkish Studies, Türk Edebiyatı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* gibi dergilerde yazıları yayımlanan Tunç, 2003 yılında Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümünden Melih Cevdet Anday Onur Ödülü'nü ve 2011 yılında yayımlanan *Çağdaş Mesnevînin Peşinde: Nâzım Hikmet'in Ferhad ile Şirin'i ve Sezai Karakoç'un Leylâ ile Mecnun'u* adlı kitabıyla İLESAM tarafından yılın edebî tenkit ödülünü kazandı. 2018 yılında Ötüken Yayınlarından *Rüzgâra Karşı Duran Şair: Etkilenme Endişesi Kavramı ve Yahya Kemal'in Türk Şiirine Etkisi* ve Hece Yayınlarından *Kavramlar ve Kuramlarla Modern Türk Şiiri İncelemeleri* adlı kitapları yayımlandı. Hüseyin Cahit Yalçın'ın eski harflerle yayımlanan *Hayâl İçinde* adlı romanını bir inceleme ile birlikte yeni harflere aktardı. Ayrıca İş Bankası Kültür Yayınlarından yayımlanan *Asfalt Ovalarda Yürüyen Abdal: Behçet Necatigil* adlı kitabı yayına hazırladı ve Vekam (Vehbi Koç Araştırmaları Merkezi) tarafından yayımlanan *Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik I Sempozyum ve 21-22 Mayıs 2007* adlı kitabın (Zeynep Önen, Mehtap Türkyılmaz'la birlikte) yayınında görev aldı. Anadolu Üniversitesi Yayınlarından çıkan *Yeni Türk Edebiyatına Giriş, Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı* kitaplarının editörlüğünü üstlendi. Anadolu Üniversitesi tarafından yayımlanan Türk Klasikleri serisinin genel yayın yönetmenliğinde bulundu. Hâlen Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Programında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 11
GİRİŞ 13

METAFOR KAVRAMI

Metaforun İşleyişi 22
Metaforda Alımlayıcının Konumu 24
Metaforların Önemi 25
Dil, Metafor ve Düşünce 27
Edebî ve Gündelik Dil Arasında Metafor 32

BELLEK KAVRAMI

Felsefede Bellek 38
Bilimde Bellek Metaforları 44
Bellek ve Sinema 47

MODERN TÜRK ŞİİRİNDE BELLEK METAFORLARI

Hatırlamaya, Unutmaya ve Belleğe Dair Bazı Kavramsal Metaforlar 59
"HATIRLAMAK BAKMAKTIR." Kavramsal Metaforu 59
"HATIRLAMAK YAŞAMDIR/UNUTMAK ÖLÜMDÜR." Kavramsal Metaforu 60
"HATIRLAMAK UYANMAKTIR." Kavramsal Metaforu 62
"HATIRLAMAK YAZMAKTIR/UNUTMAK SİLMEKTİR." Kavramsal Metaforu 63
"BELLEK İNSANDIR." Kavramsal Metaforu 65
"BELEK NESNEDİR." Kavramsal Metaforu 66
"BELLEK MEKÂNDIR." Kavramsal Metaforu 67
Mitolojinin Belleği 67
Unutmak: Lethe ve Hades'in Götürdükleri 68
Hatırlama: Orfeus'un Getir(eme)dikleri 69
Doğanın Belleği 75
Su 75
Bulut ve Gökyüzü 103
Hatırlama Metaforu Olarak Kar ve Yağmur 104

Güneş....110
Bellek ve Hatırlama Metaforu Olarak Kuş....111
Arı ve Diken....112
Kurt....117
Nesnenin Belleği....118
Ayna....119
Torba ve Bohça....128
Sandık....131
Buhurdan....133
Masa....134
Kitap, Defter....138
Çiçek Dürbünü....144
Pencere ve Kapı....145
Mekânın Belleği....150
Kuyu....151
Çeşme....156
Mezar....158
Orman....159
Bahçe....161
Ahır....162
Saray....163
Savaş Alanı....164
Labirent....167
Sokak....169
Ev....170
Oda....171
Bodrum Katı....174
Çatı Katı / Tavan Arası ve Tavan....175
Otel....177
Müze....178
Teknolojinin Belleği....180
Fotoğraf....180
Teleks....186
Disket....187
Bilgisayar....189

SONUÇ....193
KAYNAKLAR....199

ÖN SÖZ

Bu kitabın başlangıç öyküsü, Türk dili ve edebiyatı öğrenimi gördüğüm lisans yıllarıma kadar gitmektedir. Bu yıllarda, Yahya Kemal'in şiirlerini okuduğumda, onun belleğe dair özel bir alımlayışının olduğunu düşünüp Yahya Kemal'in bellek kavrayışını anlamlandırmak için psikoloji bölümündeki arkadaşlarımdan bellekle ilgili kitap önerileri almıştım. Daha sonraki dönemlerde de şiir ve bellek konusu hep çalışmak istediğim bir sorunsal oldu. Nitekim yeni Türk edebiyatı ana bilim dalında uzmanlaşma yoluna girdiğimde, genelde edebiyat özelde ise şiirle bellek ilişkisine dair özel bir dikkat geliştirmeye çalıştım. Ancak bu çalışmanın kapsamının ne olacağı noktasında bana fikir veren kitap, Douwe Draaisma'nın bilim tarihinde belleğe ilişkin geliştirilen metaforları incelediği *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi* adlı ödüllü eseridir. Bu kitapta Draaisma, Antik Çağ'dan günümüze kadar filozofların ve bilim insanlarının belleği hangi metaforlar aracılığıyla tasavvur ettiklerini ve bunların anlamının ne olduğunu başarılı bir şekilde sorgular. Draaisma'nın kitabını okuduğumda elinizde tuttuğunuz çalışmayı ortaya çıkaran şu soruları sordum: Draaisma ve birçok araştırmacının ortaya koyduğu gibi felsefede ve bilim tarihinde bellek, metaforlar aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışılırken şairlerde de aynı durum gözlemlenebilir mi? Eğer şairler belleği anlamlandırmak için metaforlara başvurduysa belirli bellek metaforlarını tekrar mı ettiler, yoksa çağın şartlarına uygun bellek metaforları mı ürettiler? Şairlerin inşa ettikleri bellek metaforları ile poetikaları, ideolojileri, yaşadıkları çağ vb. arasında bir mütekabiliyet var mı? Kafamda oluşan bu ve benzeri sorulara cevap ararken şaşırtıcı şekilde ulusal ve uluslararası düzeyde, şiir türünde, bellek metaforlarını inceleyen bir çalışmaya rastlayamadım. Şaşırtıcı, çünkü metafor konusu geleneksel algıda daha çok edebiyata ve bilhassa şiire özgü kabul edilmektedir. Bunun üzerine, yaklaşık beş yıl önce, modern Türk şiiri çerçevesinde örneklem seçtiğim şairleri esas alarak bir araştırma yapmaya karar verdim. Bu süreçte sadece modern Türk şiiriyle sınırlı kalmayıp bellek metaforlarının roman, öykü, otobiyografik eser ve filmlerdeki görünümü konusunda da fikir yürütmeye çalıştım. Böyle bir konuda çalışmanın öncülünün olmamasının, kitabı yazım sürecini daha zor hâle getirdiğini belirtmem gerekir.

Bu konuda çalışma cesaretini, ilk olarak, lise yıllarından bu zamana kadar üzerimde büyük emekleri olan hocalarıma borçluyum. Hocalarım Murat Gülbetekin, Ferhat Bayat, İmdat Avşar, Cafer Yıldırım, Prof. Dr. Nurullah Çetin, Prof. Dr. Ramazan Kaplan, Hilmi Yavuz, Dr. Laurent Mignon, Dr. Engin Sezer, Prof. Talat S. Halman ve Prof. Dr. Ziya Avşar'a, bana soru sormayı ve nasıl bilimsel düşünüleceğini öğrettikleri için minnettarım. Bütün çalışmalarımda olduğu gibi bu çalışmamın en başından beri bana fikirler veren ve yazdıklarımı eleştirmen kimliğiyle okuyan, dostluğunu şans bildiğim değerli meslektaşım Prof. Dr. Beyhan Kanter'e; aynı şekilde hem çalışmamla ilgili bulduğu her şeyi cömert bir şekilde benimle paylaşan hem de kitabımı ayrıntılı okuyarak önerilerde bulunan dostum Dr. Öğretim Üyesi Ebru Özgün'e; her kitabımda olduğu gibi, yazdıklarımı titizlikle satır satır okuyan ve kitabımı tamamlamamda büyük emeği olan Doç. Dr. F. Betül Üyümez'e ve kitap ismi önerileri için çocukluk arkadaşım Doç. Dr. Mikail Batu'ya teşekkür etmem gerekir. Prof. Dr. Tuba Durmuş, Prof. Dr. Mustafa Durmuş, Doç. Dr. İncinur Atik Gürbüz, Doç. Dr. Mehmet Gürbüz, Prof. Dr. Yahya Kemal Taştan ve Dr. Öğretim Üyesi Serkan Gül'e tüm destekleri için teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmayı yayımlanmaya değer gören çok kıymetli editörüm Göktürk Ömer Çakır ve tüm Ötüken Neşriyat ailesini de vefayla anmam gerekir.

Şüphesiz varlıklarıyla bana güç veren, hayatı çok daha anlamlı hâle getiren ailem olmasaydı bu kitaba başlamam ve kitabı bitirmem mümkün olmazdı. Son teşekkür ise eşim Özge Gamsız Tunç'a. Hayatıma girmesiyle bu kitap dâhil bütün yarımlarımı tamam eden, kitapta anlattıklarımı uzman psikolog kimliğiyle de defalarca dinleyen, önerilerde bulunan ve bana olan inancını her daim hissettiren eşime özel bir teşekkür borçluyum.

GİRİŞ

Bellek, o ne güzel, ne müthiş sözcük!
Latife Tekin

Bilim dünyasında, uzun yıllardır gösterilen çabalara rağmen belleğin doğasının ne olduğu ve tam olarak nasıl çalıştığı ile ilgili tartışmalar nihayete ermiş durumda değildir. Bellek hâlâ gizemli ve şaşırtıcıdır hepimiz için. Çözümlenemeyen doğasına rağmen hemen herkesin kabul ettiği şey, belleğin özelde bireyin genelde de toplumun hayatında vazgeçilmez bir konumda oluşudur. Bir başka şekilde ifade edecek olursak bireyin hayatını idame ettirmesinin yanı sıra toplumun da varlığını sürdürmesinin yegâne yoludur bellek. Hayatın bu kadar merkezinde yer alması, belleğin disiplinlerarası bir kimliğe sahip olmasına yol açar. Gerek bilim insanları gerek sanatçılar gerekse filozoflar, belleği açımlama ve onun gizemini çözme yolunda uğraş verirler. Hatta sıradan insanlar da belleği hayatlarına dokunduğu şekliyle anlamlandırmaya çalışırlar. Belleğin önemi her ne kadar zamansız olsa da sözel ve yazılı kültürlerde farklılaşan bir niteliğe sahip oluşu da bu aşamada vurgulanmalıdır. Belleğe atfedilen önem, bilhassa sözel kültürün baskın olduğu toplumlarda daha dikkat çekici bir hâl alır. Bu toplumlarda güçlü bellek ve hatırlama kabiliyeti, kişiler arasında ayrıcalıklı bir statü kazanmanın, bir diğerini etkilemenin başat unsurudur. *Kuran-ı Kerim*'in hıfzedilmesi, öğrenilen bilgilerin eksiksiz şekilde geri verilebilmesi, çok fazla şiirin ezberden okunabilmesi vb. özneye ayrıcalıklı bir konum kazandırır. Bu duruma Türk şiiri özelinde bir örnek verilebilir. Yahya Kemal Beyatlı'nın yaşadığı görece geç bir dönemde bile güçlü belleği, etrafında bir hayran kitlesi oluşturması konusunda ona büyük yarar sağlamıştır. Güçlü hafızası ve tarih bilgisi Yahya Kemal efsanesinin oluşmasında büyük etkendir. Öte yandan, toplumda hatırlamaya verilen önem ve

böylelikle gelişen ezber yeteneği, henüz şiir yayımlamamış söz konusu şairin şiirlerinin kulaktan kulağa yayılmasına olanak verir. İleride görüleceği üzere Yahya Kemal'in şiirlerindeki öznenin geçmişi tüm berraklığı ile hatırlıyor olması da yaşadığı dönemin koşullarıyla anlamlı bir koşutluk içindedir.

Yazılı kültürün başat olduğu bir çağda, belleğin işlevinde bir değişimin olması kaçınılmazdır. En temel ögesini yazının oluşturduğu yapay bellekler, asıl belleğin işleviyle donatılırlar. Fotoğraf, disket ve harici bellek, bahsedilen yapay belleklerden bazılarıdır. Söz konusu yapay bellekler, aynı zamanda bellek kavrayışımızı değiştiren, dönüştüren bir özelliktedir. Doğal belleğin mutlak hâkimiyeti yapay belleklerle gittikçe azalmaya başlamıştır. Diğer taraftan geleneksel algıda istenildiği zaman, hiçbir değişiklik olmadan hatıraların canlandırılmasını sağlayan bellek, modernist dönemle birlikte daha sorunlu ve kompleks bir yapıda alımlanır. Artık istençsiz şekilde ortaya çıkan veya gerçekliğinden şüphe edilen hatıralar ve güvenilmez bellek söz konusu olmaya başlar.

Belleğe ait dile getirilen tüm düşünceler ve sorunsallaştırmaların somutlandığı yer bellek metaforlarıdır. Bellek metaforları ile, en basit şekilde, belleğin gizli, kolay kolay anlamlandırılamayan yapısı ortaya konmaya çalışılır. Bilim tarihinde bellek metaforlarının sürecini inceleyen araştırmacıların ortaya koyduğu gibi belleğin gizli doğasını açığa çıkarmak için kullanılan metaforlar, büyük oranda ortaya çıktığı toplumsal ortamın bir yansımasıdır. Douwe Draaisma, bu durumu, bellek metaforlarını fosillere benzeterek ayrıntılandırır. Bir başka ifadeyle bellek metaforlarında, metaforu üreten kişi, belleğin gizli süreçlerini yansıtmak için çevresindeki imgelerden yararlanır ve böylelikle metafor ortaya çıktığı kültürel ve tarihsel ortamın yansıması olur.[1] Yine Draaisma, aynı nedenden ötürü bellek metaforlarını incelemeyi, bir teknoloji müzesinin ardiyesinde dolaşmaya benzetir.[2] Buna göre değişen toplumsal, kültürel ve teknolojik ortam, bellek metaforlarında da bir dönüşümü beraberinde getirecektir.

Bu noktada şu soruları sorabiliriz: Bilim tarihinde üretilen bellek metaforlarında hâl böyleyken peki şiirde durum nasıldır? Şair-

[1] Draaisma, Douwe (2007). *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*. Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları, s. 21.

[2] *age*., s. 20.

ler, şiir yazma süreçlerindeki temel dayanak noktalarından biri olan belleği nasıl ve ne şekilde alımlarlar, hangi metafor ya da metaforlar aracılığıyla onu anlamlandırmaya çalışırlar? Metaforlar, nasıl düşündüğümüzü ve nasıl düşünmemiz gerektiğini gösteriyorsa şairlerin kullandıkları bellek metaforları onların poetikalarını, düşüncelerini ve ideolojilerini açımlayan bir özellik gösterir mi? Şairlerin belleğe dair ürettikleri metaforlar, yaşadıkları çağın kültürel ve tarihsel ortamı ile uyumlu mudur? Kitapta bu ve benzeri sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. Bahsedilen çerçevede kitabın birinci bölümünde metafor kavramına odaklanılacak, metaforun anlamı, işlevi ve önemine değinildikten sonra özellikle metaforun düşünceyi somutlayan ve yönlendiren niteliğine vurgu yapılacaktır. Bahsedilen çerçevede gündelik dilde yer alan kavramsal metaforların, genelde edebî dile özelde ise şiir diline etkisi hususunun altı çizilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise bellek kavramı sorunsallaştırılacaktır. Felsefede belleğin algılanış sürecine değinildikten sonra bilimde ve sinemada belleğin nasıl algılandığı tartışılacaktır. Burada belleğin bilim dilinde ve sinemada değişen teknolojik gelişmelerle birlikte yorumlandığı ve bu durumun bellek metaforlarına doğrudan yansıdığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Modern Türk şiirinde bellek metaforlarının neler olduğu ve bunların nasıl yorumlanması gerektiği konusunda örneklem seçilen şairler üzerinden bir tartışma yürütülecektir. Bahsedilen şairlerin seçilmesinde, onların Türk şiirinde kabul görme durumları ile birlikte farklı zamanlarda yaşamaları, değişik poetikalara ve ideolojilere sahip olmaları ve karakteristik bellek metaforları üretmeleri de dikkate alınmıştır. Metaforlar tekrar etmeye başladığında örneklem şair sayısı yeterli bulunmuştur. İncelendiği hâlde bellek metaforuna örnek bulunamayan şairler kaynakçaya alınmamıştır.

Şiir incelemesi yapılan bölümde öncelikle hatırlama, unutma ve belleğe dair temel bazı kavramsal bellek metaforları ele alınacak ve gündelik dilde yer alan kavramsal metaforların genişletilmesi, ayrıntılandırılması ve dönüştürülmesi ile şiir dilindeki bellek metaforlarının inşa edildiği kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Daha sonra sırasıyla mitolojinin belleği, doğanın belleği, nesnenin belleği, mekânın belleği ve teknolojinin belleği başlıkları ile modern Türk şiirinde şairlerin hangi bellek metaforlarını ürettikleri

ve bunların ne anlama geldiği tartışılacaktır. Burada şairlerin belleğin farklı özelliklerini açığa vuran bellek metaforları düşledikleri ve bu metaforları düşlerken çevrelerindeki unsurlardan ilham aldıkları savı ortaya atılacaktır. Bununla birlikte farklı ideolojilere, poetikalara sahip ve değişik zamanlarda yaşamış şairlerin aynı metaforları tekrar tekrar kullanmalarına dikkat çekilecek ve bu kullanımın neye gönderimde bulunduğu tartışılacaktır. İfade edilen çerçevede "BELLEK SUDUR." ya da "BELLEK AYNADIR." gibi "geleneksel metaforların" söz konusu olduğu iddia edilecektir. Öte yandan çalışmadaki temel iddialardan biri modern Türk şiirindeki bellek metaforlarının, bilim dili ve sinema dilinin aksine, zamanla teknolojik bir hâl almamasıdır. Bu bağlamda hem geleneksel metaforların hem de şiir dilinin teknolojik söylemi belirli örneklerin haricince dışsallaştırmasının anlamına cevap aranacaktır. Çalışmada bu sorular, metaforla düşünce, edebî dil gündelik dil, kavramsal metaforla şiirsel metafor, geleneksel metaforla özgün metafor karşıtlıklarıyla tartışılacaktır.

Bu çalışmanın zorluğu hakkında ilk söylenebilecek hususlardan biri, metaforun doğası ile ilgilidir. Metaforik anlamın örtük doğası, ona ulaşmayı meşakkatli bir uğraşa dönüştürür. Kitapta her ne kadar örneklem şairler tespit edilerek modern Türk şiiri evreninde sınırlamaya gidilmiş olsa da şiirlerde örtük olarak ifade edilen bellek metaforlarının zaman zaman gözden kaçırılabileceğini unutmamak gerekir. Diğer taraftan şiirlerde bellek metaforlarını araştıran incelemelerin çok az oluşu, kitabın yazımını daha zor bir hâle getirmiştir. Nitekim aynı durum Osmanlı şiiri için de geçerlidir. Osmanlı şiirinde bellek metaforlarının var olup olmadığı, varsa da ne şekilde gözüktüğü ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmaması, modern Türk şiiri ile geleneksel Osmanlı şiiri arasında bellek metaforları temelinde benzerlik ya da karşıtlık ilişkisinin mi olduğu sorusuna geniş ölçüde cevap bulmaya engel olmuştur. Ancak çok kısa bir araştırmada bile Osmanlı şiirinde bellek metaforlarının var olduğuna dair kanıtlar bulunabilir. Örneğin 18. yüzyılda *Es'ad-ı Bağdâdî Dîvânı*'nda bellekle su şişesi arasında şöyle bir ilişki kurulur:

Ne gam minâ-serâ-yı dideden sûretde dûr olsan
Hayâlün ey peri tek şişe-i hâtırda var olsun.[3]
(Ey peri gibi güzel sevgili, görünürde gözün sırça köşkünden uzak olsan da üzülmem, yeter ki hayalin bellek şişesinde var olsun.)

Alıntılanan beyitte sevgilinin hayalinin, gözden uzak olsa da hatır şişesinde, bir başka ifadeyle bellekte var olmasının yeterli olduğu ifade edilir. "Şişe-i hatır" ifadesi genellikle gönül şişesi olarak çevrilse de, hayalin bellekte yaşatılıyor oluşu ve hatır sözcüğünün zihin ve hafıza anlamını da içermesi nedeniyle söz konusu tamlamanın burada bellek şişesi anlamına gönderimde bulunduğu ileri sürülebilir. Beyitte bellek şişeyle, hatıralar ise şişenin içindeki korunaklı unsurlarla analojik ilişki içine sokulur. Hatıralar bellek şişesinde muhafaza edilmektedir. Alıntılanan beyitte, sevgili uzakta olsa da bellekte yaşatılacaktır. Bellek metaforu, olarak şişe, modern Türk şiirinde sıklıkla görüldüğü gibi taşıyıcı metafor (container metaphor) özelliğini taşır.

Osmanlı şiirinde bellek metaforu olarak kullanılan bir diğer ifade "tâk-ı nisyân"dır. "Unutma kemeri" olarak günümüz Türkçesine aktarılabilecek bu ifadede "tâk" sözcüğü, nadiren kullanılan eşyaların konulduğu üst kısımlardaki raflara işaret eder.[4] Metin Samancı, "Klasik Türk Şiirinde *Tâk-ı Nisyân* İfadesi Üzerine" adlı bildirisinde söz konusu ifadeyi içeren birçok örneği alıntılar. Ancak en dikkat çekici beyitlerden biri Sâkıb'a aittir:

gerçi zîb-i tâk-ı nisyân idi peymâne veli
meclis-ârâ oldu şimdi dem-kadem devrânıdur.[5]

(Kadeh unutma rafına kaldırılmıştı
ama artık meclisi süslüyor şimdi hareket vaktidir.)

[3] Kadıoğlu, İdris (2008). *Es'ad-ı Bağdâdî Dîvânı*. Malatya: Özserhat Yayıncılık, s. Gazel 202.

[4] Samancı, Metin (2009). "Klasik Türk Şiirinde *Tâk-ı Nisyân* İfadesi Üzerine". *Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2017 Bildiriler Kitabı*. Haz. Mehmet Özdemir. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, s. 204.

[5] *age*., s. 206.

Alıntılanan şiirde kadehin unutma rafına konulup sonra tekrar ortaya çıkarılması, bellekte hatırların ya da bilgilerin önce uzun süreli bellekte depolanıp sonra istenildiğinde yeniden canlandırılması ile koşut bir özellik gösterir. Belleğin metaforu olarak dönemin kültürel atmosferi ile uyumlu olan "tâk-ı nisyân" ifadesinin seçilmesi manidardır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği gibi değişen toplumsal ortam sonucunda modern Türk şiirinde aynı işleve sahip çatı katı, bellek metaforu olarak "tâk-ı nisyân"ın yerine ikame edilecektir.

Şüphesiz Osmanlı şiirinde kullanılan bellek metaforlarının sayısı artırılabilir. Ancak şişe ve bilhassa "tâk-ı nisyân" örneklerinde görüldüğü gibi klasik şairlerin bellek metaforu seçimlerinde yaşadıkları tarihsel ve kültürel ortam belirleyici bir etkiye sahiptir. Bahsedilen özellik, metaforların toplumsal hayata içkin olduğu savıyla uyumludur. Bu aşamada metafor kavramı ve metaforun dil, düşünce ve yaşanan çağla ilişkisi konusu tartışılabilir.

METAFOR KAVRAMI

METAFOR kavramıyla işaret edilen anlamın ne olduğu ve bu kavramın sınırlarının nereye kadar uzanabileceği konusu Aristoteles'ten itibaren tartışılagelen bir sorunsal olmuştur. Wayne C. Booth, "Gerçeğe Uygun On Tez" adlı yazısında metaforun ne olduğu konusunda tek bir yanıt vermenin mümkün olmadığını ileri sürer. Ona göre metaforun "bizim benzerlik ve farklılık kavramlarımızın" belirsizliğini içermesi, metafora dair farklı sınırlar belirleyen çelişkili tanımları doğuracaktır.[1] Tanımlanamaz olduğuna ilişkin düşüncelere rağmen tartışma konusu olan kavramın içeriğinin ve niteliğinin belirlenmesi girişiminde sözcüğün kökenine gitmek işlevsel olacaktır. Metafor, "meta" ve "pherein" sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşan "öteye taşımak, aktarmak" anlamına gelen bir terimdir. Sözcüğün etimolojisinde ortaya çıkan "öteye taşımak, aktarmak" anlamı, bir sözcükten bir başka sözcüğe ilgili özelliğin aktarılmasına gönderimde bulunur. Burada temel olan, iki sözcük arasında kurulan ilişkidir. Aristoteles de *Poetika* adlı kitabında metaforu, "bir sözcüğe, kendi anlamının dışında başka bir anlam verilmesi" olarak tanımladıktan sonra metafordaki ikili etkileşimi şöyle açımlar: (1) Cinsin anlamının türe verilmesi, (2) türün anlamının cinse verilmesi, (3) bir türün anlamının bir başka türe verilmesiyle, (4) son olarak bir orantıya göre olur. [2] Aristoteles'in söz konusu bakışı günümüzdeki metafor algısını büyük ölçüde yönlendirmiştir. Murray Knowles ve Rosamund Moon, *Introducing Metaphor* adlı kitaplarında metaforu, iki sözcük arasında bağlantı veya benzerlik kurmak için dili orijinal veya sözlük anlamının dışında bir manada kullanmak ve bir başka şeye gönderimde bulunmak şeklinde açıklarlar.[3] Bu tanımda, Aristoteles'in bakışı devam ettirilerek, metaforun önemli özelliklerinden

[1] Booth C., Wayne (Ekim 2003). "Gerçeğe Uygun On Tez". *Kitap-lık* 65: 70.

[2] Aritoteles (1999). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 59-60.

[3] Knowles, Murray ve Rosamund Moon (2006). *Introducing Metaphor*. New York: Routledge, s. 3.

biri olan, dilin literal (sözlük) anlamının dışında kullanılmasının vurgulanması önemlidir. Diğer önemli olan nokta, daha önce de altı çizilen iki sözcük arasındaki benzerlik ilişkisidir. Hemen her metafor tanımında olmazsa olmaz bir özellik olarak öne sürülen düşüncedir bu. Örneğin David Mikics'e göre metafor, bir şeyi başka bir şey olarak gördüğümüz konuşma ve düşünme figürüdür.[4] İfade edilen açıklamadaki düşünme ve metafor arasındaki ilişkiyi daha sonra ele alacağız, ancak bu noktada iki unsurun neden ilişkiye sokulduğunu metaforun işleyişi ve önemi başlıklarında sorgulayabiliriz.

Metaforun İşleyişi

George Lakoff ve Mark Johnson, metaforlara yeni bir bakış açısı kazandıran *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil* adlı çalışmalarında, "Metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir." diyerek metafora dair ortak kabulün altını çizerler.[5] Peki metafor bağlamında iki unsuru neden ilişkiye sokarız? Henry L. Roediger "Memory Metaphors in Cognitive Psychology" adlı makalesinde bu soruya cevap olabilecek şu savda bulunur: İnsanların anlamadığı olgular ve durumları, anladıkları ya da daha tanıdık gelen unsurlarla ilişkilendirmeleri metaforun esasıdır.[6] Bir başka ifadeyle metaforlardaki amaç, bir unsuru bir başka unsur aracılığıyla daha iyi anlamlandırmaktır. Birçok metafor tanımında, bahsedilen dinamik esas alınmış ve metaforun soyut ve somut olgular arasında gerçekleştiği öne sürülmüştür. Engin Sezer, "Dilde ve Edebiyatta 'Yol' Metaforu" adlı yazısında, metaforlarla divan şiirindeki "açık istiare" ("istiare-i musarraha") kavramı arasında özdeşlik kurar ve metaforun teknik olarak birkaç ögeden oluştuğunu dile getirir: (1) açıklanmak ya da anlamlandırılmak istenen soyut bir olgu (durum vakıa) ile (2) bu olguyu açıklamak için kullandığımız (daha) somut bir olgu ve bu olgunun dilsel ifadesi (3) bu iki olgu arasında kurulan özel denklik(ler).[7]

---

4 Mikics, David (2007). *A New Handbook of Literary Terms*. London: Yale University Press, s. 180-181.

5 Lakoff, George ve Mark Johnson (2010). *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*. Çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, s. 27.

6 Roediger, Henry L. (1980). "Memory Metaphors in Cognitive Psychology". *Memory & Cognition* 8 (3): 231.

7 Sezer, Engin (Ekim 2003). "Dilde ve Edebiyatta 'Yol' Metaforu", *Kitap-lık* 65: 88.

Benzer şekilde, Richards 1936 yılında yayımlanan *The Philosophy of Rhetoric* (Retorik Felsefesi) adlı kitabında metaforların analizinde iki temel kavram ileri sürer. Buna göre soyut olgu (Roediger'in ifadesiyle anlaşılmayan olgular) "konu terim"; daha somut olgu (daha tanıdık gelen olgular) ise "araç terim"dir.[8]

Metafor kullanarak düşünce üretme süreci, "metaforik düşünce" olarak adlandırılır[9]. Bahsedilen durum için anlam aktarımı olması gerekir. Metaforların, sözcükleri her zamanki bağlamlarından alıp anlamlarını yeni bir bağlama taşıması, edebiyat çalışmalarında üzerinde mutabakata varılmış neredeyse tek konu gibidir.[10] Yeni bağlama taşınma durumu ise ancak bir başka sözcüğün yardımıyla olacaktır ki bu nedenle iki olgu arasındaki ilişkisel durum önemlidir. Max Black, metaforu oluşturan sözcükler arasındaki ilişkiyi anlamlandırabilmek için üç perspektif ileri sürer: yerine geçme, karşılaştırma ve etkileşim. Yerine geçme özelliğinde, araç terim cümlede misafir konumundadır ve sinsice düz anlamlı terimin yerine geçerek cümleyi ilk bakışta anlamsız bir hâle getirir. Örneğin "Romario pumadır." cümlesindeki "puma" sözcüğü düz anlamlı olarak okunduğunda Brezilyalı futbolcu hakkındaki cümleyi olumsuz ve anlamsız hâle getirir. Cümle ancak "puma" sözcüğünün sırasıyla harika, güçlü, kıvrak ve hızlı anlamlarında kullanıldığı anlaşıldığında anlam kazanır.[11] Black, karşılaştırma perspektifinde metaforu, okurun veya dinleyicinin ilişki kurulan iki sözcük arasındaki karşılaştırmayla bulup çıkarması gereken bir benzerliğin formülleştirilmiş hâli olarak alımlar. Örneğin "Zaman bir nehirdir." cümlesinde aranan paralellik "akmak" sözcüğüdür. Etkileşim perspektifinde ise konu terim ile araç terim bir dizi çağrışımla birbirine bağlıdır. Bu yeni üretim, metaforu oluşturan iki terimin de sahip olmadığı yeni bir anlam yaratır. Bu düşünceyi bir örnek üzerinden şöyle temellendirebiliriz: "İnsan kurttur." cümlesinde "kurt" sözcüğünün çağrışımları (acımasız, tekinsiz, vahşi),

---

[8] Draaisma, Douwe (2007). *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*. Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları, s. 30.

[9] Eraslan, Levent (Kasım-Aralık 2001). "Sosyolojik Metaforlar". *Akademik Bakış Dergisi* 27: 4. [http://eski.bingol.edu.tr/media/262572/9sosyolojikdusunme-SOSYOLOJiK-METAFORLAR.pdf] [Erişim Tarihi: 15.06.2019].

[10] Draaisma, Douwe (2007). *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*. Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları, s. 28.

[11] *age*., s. 30.

BELLEK KAVRAMI

SÖZCÜK veya kavramların tarihinin öğretici niteliğine dikkat çeken Paul Ricoeur, *Hafıza, Tarih ve Unutuş* adlı kitabında *mneme* ve *anamnesis* kavramlarına vurgu yapar. Ona göre bunlardan ilki, beliriveren, edilgen bir biçimde ortaya çıkan anıdır; diğeri ise hatırlama, zihinde toparlama adı verilen bir arayışın nesnesi olarak anı.[1] Bahsi geçen aktif ve pasif olma durumu, ileride görüleceği gibi belleğe atfedilen çok başat iki niteliğe gönderimde bulunur. Ancak burada bizi daha çok ilgilendiren nokta, *mneme* ve *anamnesis* kavramlarının belleğin ne'liğine ilişkin bir açılım sağlamasıdır. Çünkü anıların, ister edilgen ister etken bir şekilde bugün var olmasını sağlayan varlık bellektir. Belleğin eş anlamlısı olan Arapça "hafıza" sözcüğünün saklama ve koruma anlamına gelen "hfz" kökünden türemesi[2], onun temel işlevini vermesi açısından önemlidir. Bellek, geçmişteki bilgileri, tecrübeleri, yaşanmışlıkları vb. saklar, korur, muhafaza eder ve hatırlandığında şimdiye taşınmasını sağlar. Bellek araştırmalarında kodlama, depolama ve çağırılma şeklinde özetlenen durum, aslında içerisinde çok daha karışık ve farklı sorunsalları barındırmaktadır. Nitekim, felsefe, psikoloji, edebiyat ve sosyoloji gibi bilim dallarının belleğe olan ilgisinin özellikle modern zamanlarda artarak devam etmesi ve belleğin farklı metaforlarla birlikte anlamlandırılmaya çalışılması, onun çözümlenemeyen gizemli ve kompleks yapısıyla ilişkilidir. Bu bölümde, şairlerin bellek algısı meselesine geçmeden özellikle felsefe ve psikolojide bu konunun nasıl algılandığı temel hatlarıyla tartışılacaktır. Anlatımda, bilhassa kitabın esas sorunsalıyla ilgili kavramlar öne çıkarılacaktır.

1 Ricoeur, Paul (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çev. Savaş Kılıç. İstanbul: Metis Yayınları, s. 22.

2 Şemseddin Sami (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 552.

Felsefede Bellek

Hakikat nedir? Seyyar bir metaforlar ordusu
Friedrich Nietzsche

Mneme sözcüğü, bellek ve bireysel hatırlama anlamıyla eski Yunan edebiyatında, Sofokles ve Euripides gibi trajedi yazarları tarafından geniş çapta kullanılmaktadır. Ancak bunlarda bellek ve hatırlama çoğu kez varlık, yaşam, armağan ve ölümsüzlükle ilişkiliyken; unutulma ise, yokluk ve ölümle ilişkilidir.[3] Bununla birlikte her ne kadar kesin ve tutarlı bir bellek teorisi olmasa da felsefe tarihinde, "bellek" sözcüğünü, felsefi bir kavram olarak kullanan ilk kişinin Platon olduğu öne sürülebilir.[4]

Platon'un *Menon* diyalogunda geliştirdiği bilgi kuramı anımsama üstüne kuruludur. Yeni olanı imlediği düşünülen bilgiyi Platon'un anımsama ile ilişkilendirmesi dikkat çekicidir. Ancak Platon'a göre bilgi zihinden ve ruhtan kaynaklanır ve onun bilinç düzeyine çıkması bir anımsama süreciyle mümkün olacaktır. Bu anlamda anımsama, bilginin yeniden bilinç düzeyine yükselme sürecidir.[5] Bu noktada şunu sorabiliriz: Platon'un anımsa faaliyeti, bir başka ifadeyle bilginin bilinç düzeyine yükselmesi nasıl gerçekleşir? Burada Platon'un bellek için geliştirdiği mum metaforu devreye girmektedir. Paul Ricoeur, Platon'un mum metaforunu yorumlarken, onun paradoksal bir düşüncesinin altını çizer ki bu da hatırlamanın namevcut bir şeyin mevcut bir temsili olması durumudur.[6] Mevcut olmayan şey, geride kalandır, geçmiştir; mevcut olan ise şimdidir. Mevcut olmayan şey nasıl mevcut olabilecektir? Ricoeur için söz konusu durum halli pek mümkün olmayan bir paradokstur. Ancak Ricoeur'e göre Platon, mum metaforu üzerinden bir şeyi başka bir şey sanma konusunu

[3] Nikulin, Dmitri (2015). "Memory in Ancient Philosophy". *Memory: A History*. New York: Oxford University, s. 35-36.

[4] *age*., s. 44-53.

[5] Çağla, Cengiz (Bahar 2007). "Bellek Üstüne Düşünmek". *Cogito* 50: 218-9.

[6] Ricoeur, Paul (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çev. Savaş Kılıç. İstanbul: Metis Yayınları, s. 25.

işleyen bir tür yanılgı fenomonolojisi gerçekleştirir. Sokrates'in ağzından hayat bulan mum metaforunun içeriği şöyledir:

> O halde kanıtlamanın ilerleyişi öyle gerektirdiği için şunu kabul edelim: Ruhumuzda yumuşak bir mum parçası vardır; bu kimilerinde büyük, kimilerinde küçüktür; kimilerinde saf, kimilerinde kirli, kimilerinde sert, kimilerinde de yumuşaktır, kimilerinde de bu ikisinin ortasındadır. […] O zaman, diyelim ki bu, Musa'ların anası Hafıza'nın bir armağanıdır; hani imza niyetiyle kişisel mührümüzü vururuz ya, işte aynı onun gibi bu mum parçasını duyumlar ile düşüncelerin altına koyuyor, üzerine de anımsamak istediğimiz şeyin, yani gördüğümüz, duyduğumuz ya da kafamıza girmiş olan bir şeyin işaretini basıyoruz. Basılmış olan şeyi, sureti (eidolon) olduğu sürece anımsıyor, biliyoruz; silinmiş ya da basılmamış şeyi unutmuşuz (epilelesthai), yani onu bilmiyoruz demektir.[7]

Alıntılanan paragraftaki ruh vurgusu önemlidir. Bununla birlikte Platon'un bilginin bilinç düzeyine çıkmasının yolu için verdiği mum metaforu örneği dikkat çekicidir. Platon'un kurguladığı ikinci bellek metaforu ise "kuşhane"dir. Söz konusu metaforun kahramanı yine Sokrates'tir. O, Theaetetus'a bilgili olmak ile bilgi sahibi olmak arasında nasıl bir fark olduğunu sorar ve aradaki farkı anlamak için kuşhane bellek metaforunu örnek verir:

> Daha önce zihinlerimizin bir çeşit balmumu toprağı olduğunu tasavvur ettik; şimdi de her zihnin, kimi sürüler, kimi küçük gruplar halinde, kimi de diğerlerinin arasında orada burada tek başına uçan çeşitli kuşları içinde barındıran bir kuşhane olduğunu düşünelim.[8]

Bilgili olmak, kuşun kuşhanede bulunması; bilgi sahibi olmak ise kuşun elde tutulması demektir. Nitekim hatırlama kabiliyeti ile fiilen hatırlama arasındaki fark da budur. Bir şeyi hatırlamak isteyen bir kişi bu mekâna tekrar girerek muhafaza altında tutulan şeyleri tekrar elde etmeye çalışır.[9]

---

[7] *age*., s. 27.

[8] Draaisma, Douwe (2007). *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*. Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları, s. 51.

[9] *age*., s. 51.

MODERN TÜRK ŞİİRİNDE BELLEK METAFORLARI

Hatırlamaya, Unutmaya ve Belleğe Dair Bazı Kavramsal Metaforlar

MODERN Türk şairlerinin şiirlerinde inşa ettikleri muhayyel bellekler ele alınmadan önce söz konusu bellek metaforları ile ilgili olan, onları açımlayan, hatta onları belirleyen bazı metaforları tartışmak gerekmektedir. Hatırlamaya ilişkin ele alınan metaforlar aslında bize belleği nasıl düşündüğümüze dair önemli ipuçları verecektir. Ancak daha da önemlisi ele alınacak kavramsal metaforların, şiirde inşa edilecek bellek metaforlarını da belirlemesidir. Şairler çoğunlukla, gündelik dilde var olan kavramsal metaforları genişleterek, ayrıntılandırarak veya birleştirerek şiir diline aktarırlar. Bu durumda Kövecses'in haklılığı da ortaya çıkacak ve şiir dilindeki metaforların gündelik dili belirlediği düşüncesinin tersine gündelik dildeki metaforların şiir dilini etkilediği savı kanıtlanacaktır. Öte yandan altı çizilmeye çalışılan kavramsal metaforlarla hatırlamayı ve belleği şairlerin ve toplumun düşünüş şekli de somutlaşacaktır. Bahsedilen kavramsal metaforlar şunlardır: "HATIRLAMAK BAKMAKTIR", HATIRLAMAK YAŞAMDIR/UNUTMAK ÖLÜMDÜR", "HATIRLAMAK UYANMAKTIR", "HATIRLAMAK YAZMAKTIR/ UNUTMAK SİLMEKTİR", "BELLEK İNSANDIR", "BELLEK NESNEDİR", "BELLEK MEKÂNDIR".

"HATIRLAMAK BAKMAKTIR." Kavramsal Metaforu

Bakmanın, hatırlamanın metaforik karşılığı olma durumu hem araştırmacıların görüşlerinde hem de günlük konuşma dilinde varlık kazanır. Örneğin Edalman, belleği kendi içinde "geriye bakma" özelliği ile karakterize eder.[1] Buna göre geriye bakmak, geçmişte olanın

[1] Cebeci, Oğuz (2013). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları, s. 321.

canlandırılmasıdır. Edalman'ın belleğe yüklediği geriye bakmak, kolaylıkla fark edilebileceği gibi hatırlamanın metaforudur. Lakoff ve Johnson'ı takip ederek gündelik metaforların bilinci şekillendirdiği veya dışa vurduğu düşünüldüğünde gündelik dilde kullanılan "artık geriye bakma, önüne bak" sözüyle de hatırlama ile geri bakma ifadesinin özdeşliği somutlanır. İfade edilen kavramsal metaforların şiir dilinde de karşılık bulduğu görülür. Böylelikle Zoltán Kövecses'in savladığı gibi gündelik dildeki kavramsal metaforların şiirsel metafora dönüştüğüne şahit oluruz. Bahsedilen çerçevede "HATIRLAMAK BAKMAKTIR." kavramsal metaforunun modern Türk şiirindeki tipik örneğini Özdemir Asaf'ın "Anmak Unutmak" şiirinde tespit edebiliriz. Bahsedilen şiir şöyledir:

İki tür nokta var
Biri önüne ve ardına bakar.
Biri ardına bakmaz,
Ardını noktalar.[2]

Alıntılanan şiirde bakmak, hatırlama; art/arka/geri, geçmiş; bakmamak ise unutmayla özdeşleştirilir. Bu özdeşliğin modern Türk şiirinde tekrar edilegelen bir nitelikte olduğu ileri sürülebilir. Öte yandan Asaf'ın hatırlamayı ve unutmayı etkin bir edim olarak alımladığı söylenmelidir. Böylelikle bilhassa unutmanın bastırma eylemine yakın bir özellik arz ettiği görülür.

"HATIRLAMAK YAŞAMDIR/UNUTMAK ÖLÜMDÜR." Kavramsal Metaforu

Unutmak modern Türk şairlerinin birçoğu için ölümle eşdeğerdir. Geçen anların bir daha geri gelmeyecek olduğuna dair düşünce, hatıraların ölü olarak anlamlandırılması sonucunu doğurur. Söz konusu kavramsal düşüncede ölü olan anları hatırlamaya çalışan kişinin konumu ise ölüler diyarından eşini kurtarmaya çalışan Orfeus'la özdeşleştirilir. Hatırlama edimi, bu çerçevede trajik bir faaliyete dö-

[2] Asaf, Özdemir (2016). *Çiçek Senfonisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 401.

nüşür. Nasıl ki Orfeus eşine baktığı anda onu kaybetmişse hatırlayan kişi de hatırladığı anda tekrar anılarını kaybeder.

Marc Auge, *Unutma Biçimleri* adlı kitabında, anımsama ile unutma arasındaki bağlantının, yaşam ile ölüm arasındaki ilişkinin aynısı olduğunu iddia eder.[3] Ona göre, ölüm ile yaşam ve anımsama ile unutma kavram çiftleri arasındaki yakınlık her yerde hissedilir ve hatta simgeleştirilir.[4] Düşünce sisteminde yer alan söz konusu kavram çiftleri arasındaki ilişkinin izlerini kavramsal metafor olarak şiirlerde gözlemlemek mümkündür. İleride görüleceği gibi Hades ve Orfeus'la somutlanan mitolojik anlatıların temeli "HATIRLAMAK YAŞAMDIR/UNUTMAK ÖLÜMDÜR." kavramsal metaforuna dayanır. Benzer şekilde "BELLEK MEZARDIR." kavramsal metaforunu da inşa eden düşünce, yaşam ve ölüm kavram çiftleriyle hatırlamak ve unutmak arasında kurulan ilişkiye dayanır.

"UNUTMAK ÖLÜMDÜR." kavramsal metaforuna Türk şiirinde verilebilecek tipik örneklerden biri Aydın Afacan'ın "Panta Gegrammena" şiiridir. Afacan, adı geçen şiirinde unutuşun gitmesi durumunda ölümün de beraberinde gideceğinden bahseder ki bu da tam olarak "UNUTMAK ÖLÜMDÜR." kavramsal metaforuna tekabül eder.

> her şey yazıldı *dediler; unutuş*
> *giderse ölüm de gidermiş* rosa nena
> *ama*
> *boşalmış içi tepenin; çürük kimya*
> *sıyrık kafatası, bir de o yeşil sanrı.*[5]

Enis Batur, *Opera 1-4004* adlı kitabında "ölüm ve dirim" ikilemesinin hemen ardından "bellek ve unutuluş" sözcük çiftlerini kullanır.[6] Batur, bu şekilde dirimle, yani hatırlamayla belleği; ölümle unutuluşu eşleştirir.

---

[3] Auge, Marc (2019). *Unutma Biçimleri*. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 15.

[4] *age*., s. 16.

[5] Afacan, Aydın (2015). *Âteşîn Beyaz*. İstanbul: Everest Yayınlar, s. 20.

[6] Batur, Enis (1995). *Opera 1-4004*. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, s. 26.

"HATIRLAMAK UYANMAKTIR." Kavramsal Metaforu

Modern Türk şiirindeki bazı örneklerde, unutmanın uyumaya, hatırlamanın ise uyanmaya karşılık gelen metaforik bir boyutu görülmektedir. "HATIRLAMAK UYANMAKTIR." şeklinde beliren söz konusu kavramsal metafor ile hatırlamanın trajik özelliği geri plana itilmiş ve hatırlama edimi doğallaşmıştır. Buna göre aktif olmayan hatıralar uyumuş hâldedir ve hatırlanarak uyanık duruma gelirler. Öte yandan hatıraların kendiliğinden uyandığı da görülmektedir.

Hatıraların istençsiz bir şekilde uyanması durumuna modern Türk şiirinden gösterilebilecek en tipik örneklerden biri Ahmet Muhip Dıranas'ın "Olvido"sudur. Başlığıyla unutmaya gönderimde bulunan söz konusu şiirde "hatıraların uyanma"sından şu şekilde bahsedilir:

Ya sen! ey sen! esen dallar arasından
Bir parıltı gibi görünüp kaybolan
Ne istersin benden akşam saatinde?
Bir gülüşü olsun görülmemiş kadın,
Nasıl ölümsüzsün aynasında aşkın;
Hatıraların bu uyanma vaktinde
Sensin hep, sen, esen dallar arasından.[7]

Hatıraların uyanması, ölen geçmişin canlandırılmasına göre çok daha rahat gerçekleşebileceğine dair çağrışımsal gönderimlere sahiptir. Dıranas'ın konu edilen şiirinde kendiliğinden uyanan hatıralar anlatıcının dünyasını kaplar.

Hatıraların aktif bir şekilde uyandırılmasına dair olguyu Ömer Erdem'in "Ölüm Dili" şiiriyle örneklendirebiliriz. Erdem, Orfeus'un işlevinde olduğu gibi bakışla birlikte unutulanı hatırlamayı, yani uyuyanı uyandırmayı başarır. Bakış burada da hatırlamanın temel dinamiğini oluşturur:

---

[7] Dıranas, Ahmet Muhip (2015). *Şiirler*. İstanbul: Everest Yayınları, s. 41.

Oysa bağlamalı damarları zaman hayatın aralığında
Unutulan her köşe uyanır belki her bakışta
Uzak değildir biliriz yakında olmayan her ağrı
Bazen rüzgârın nazı bile bırakır gider insanı.[8]

"HATIRLAMAK YAZMAKTIR/UNUTMAK SİLMEKTİR." Kavramsal Metaforu

Milan Kundera, *Perde: Yedi Bölümlük Bir Deneme* adlı kitabında, arkadaşları tarafından kendisine ait olmayan anıların atfedildiğinden bahseder. Hâlbuki Kundera'ya göre böyle bir olay yaşanmamıştır. Kundera, söz konusu olaydan yola çıkarak anıları ve belleği felsefi bir sorunsal hâline getirir. Ona göre iki temel dinamikle insan geçmişinden ayrılır. Bunlar; unutmanın gücü (siler) ve belleğin gücüdür (dönüştürür). Kundera, bahsedilen olguyu "Silen Unutuş, Dönüştüren Bellek" başlığı ile somutlamaya çalışır.[9] Yazarın, unutuşla silmeyi eşleştirmesi belleğe dair geleneksel düşünce ile uyumludur. Ancak belleğin dönüştürme gücüne işaret etmesi, daha sonra ayrıntılı bir şekilde tartışılacağı gibi, çağdaş bellek düşüncesi ile uyumludur. Dönüştüren bellek kavramı, belleğin geçmişi manipüle etmesi, anıları çarpıtması ile ilişkilidir. Çarpıtma, basitleştirme ya da abartma gibi dönüştürümler belleğin niteliği olur. Bu şekilde belleğin kurmaca vasfı gündeme gelir. Kundera gibi söylersek iki farklı düzlem bellekte bir araya gelir: bir tarafta silme edimi, diğer tarafta kurmaca özelliği. Öte yandan Türk edebiyatının önemli yazarlarından Vüs'at O. Bener, *Kapan* adlı kitabında tam da Kundera'nın savıyla koşut düşünceler ileri sürer. Bener'in belleğe dair algısı şöyledir: "Yaşarken tek sığınak mı bellek? Durmadan üst üste yığılınanlar tükenmezi. Silinebilenler ne kadar azınlıkta. Eklenebilenler ne kadar uydurma, gerçek dışı."[10] Kundera gibi Bener de belleğin güvenilmez oluşuna gönderimde bulunur. Bellek, uydurma, gerçek dışı anılarla geçmişi

[8] Erdem, Ömer (2010). *Evvel*. İstanbul: Everest Yayınları, s. 176.

[9] Kundera, Milan (2006). *Perde: Yedi Bölümlük Bir Deneme*. Çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları, s. 139-140.

[10] Bener, Vüs'at O. (2001). *Kapan*. İstanbul: İletişim Yayınları, 31.

KAYNAKLAR

Afacan, Aydın (2006). *Rengin ve Hayâl*. Ankara: Kül Sanat Yayıncılık.

Afacan, Aydın (2015). *Âteşîn Beyaz*. İstanbul: Everest Yayınları.

Ahmet Haşim (1999). *Bütün Şiirleri: Piyale/Göl Saatleri/Diğer Şiirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Akdağ, Tevfik (1994). *Kıpırda Ey Aydınlık*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Akgül, Alphan (2005). "Oktay Rifat Şiirinde Güneşin Üç Hâli". Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Akın, Gülten (2000). *Toplu Şiirler I: 1956-1976*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Altıok, Metin (1998). *Bir Acıya Kiracı: Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anday, Melih Cevdet (1962). *Kolları Bağlı Odysseus*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Anday, Melih Cevdet (1975). *Teknenin Ölümü*. İstanbul: Sender Yayınları.

Aritoteles (1999). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Asaf, Özdemir (2011). *Kırılmadık Bir Şey Kalmadı: Yuvarlağın Köşeleri- 'ça-Dün Yağmur Yağacak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Asaf, Özdemir (2016). *Çiçek Senfonisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aslan, Mustafa ve Dilek Akıcı Tayanç (Aralık 2018). "Tarkovsky'nin 'Ayna'sına Yansıyan Bellek: Bellek Türleri, Özellikleri ve Süreçleri Açısından 'Ayna' Filminin Analizi". *Akdeniz İletişim Dergisi* 30: 301-321.

Assmann, Jan (2001). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Atay, Oğuz (2007). *Korkuyu Beklerken*. İstanbul: İletişim Yayınları

Auge, Marc (2019). *Unutma Biçimleri*. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ayçil, Ali (2016). *Arastanın Son Çırağı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ayhan, Ece (2013). *Bütün Yort Savul'lar: Toplu Şiirler 1954-1997*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bachelard, Gaston (1996). *Mekânın Poetikası*. Çev. Aykut Derman. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bachelard, Gaston (2006). *Su ve Düşler: Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*. Çev. Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bachelard, Gaston (2014). *Mekânın Poetikası*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.

Baddeley, Alan (2007). *Working Memory, Thought, and Action*. New York: Oxford University Press.

Banes, Neva Çiftçioğlu (04.01.2016), "Suyun Hafızası" [https://www.haberturk.com/yazarlar/neva-ciftcioglu-banes/1175914-suyun-hafizasi] [Erişim Tarihi: 28.03.2019]

Barash, Jeffrey Andrew (Bahar 2007). "Belleğin Kaynakları". Çev. Şeyda Öztürk. *Cogito* 50: 11-23.

Batur, Enis (1995). *Opera 1-4004*. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

Batur, Enis (1997). *Doğu-Batı Dîvanı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Batur, Enis (2009). *Sır: Bir Oynaşı*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Batur, Enis (2014). *Mürekkep Zaman*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Batur, Enis (2015). *Kanat Hareketleri-Neyin Nesisin Sen: Lirik Şiirler 1993-2006*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Bayazıt, Erdem (2013). *Şiirler: Sebeb Ey, Risaleler, Gelecek Zaman Risalesi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Baydar, Oya (2014). *Yetim Kalacak Küçük Şeyler: An'lar Kitabı*. İstanbul: Can Yayınları.

Bayrıl, V. B. (2012). *Melek Geçti*. İstanbul: Granada Yayınları.

Behramoğlu, Ataol (1997). *Seçme Şiirler*. İstanbul: Adam Yayınları.

Bener, Vüs'at O. (2001). *Kapan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bener, Vüs'at O. (2006). *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Benjamin, Walter (2002). *Pasajlar*. Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Benmouffok, Lamia ve Jean-Michel Busca vd. (Haziran 2009). "Telex: Principled System Support for Write-Sharing in Collaborative Applications". *Rapport de Recherche* 6546: 1-28.

Bergson, Henri (2011). *Metafiziğe Giriş*. Çev. Atakan Altınörs. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Bergson, Henri (2014). *Metafizik Dersleri: Giriş Uzay-Zaman-Madde*. Çev. B. Garen Beşiktaşlıyan. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Berk, İlhan (2008). *Şeyler Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Beyatlı, Yahya Kemal (2007). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Booth C., Wayne (Ekim 2003). "Gerçeğe Uygun On Tez". *Kitap-lık* 65: 70.

Borges, Jorge Luis (2014). *Ficciones, Hayaller ve Hikâyeler*. Çev. Fatih Özgüven ve Tomris Uyar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Borges, Jorge Luis (2016). *Alef*. Çev. Tomris Uyar, Fatih Özgüven vd. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cansever, Edip (2011). *Sonrası Kalır I: Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cebeci, Oğuz (2013). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Cirlot, J. E. (2001). *A Dictionary of Symbols*. London: Routledge.

Cumalı, Necati (1983). *Bütün Şiirleri 1*. İstanbul: Yazko.

Çağla, Cengiz (Bahar 2007). "Bellek Üstüne Düşünmek". *Cogito* 50: 217-233.

Çamlıbel, Faruk Nafiz (2010). *Han Duvarları: Toplu Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (1957). *Çocuk ve Allah*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Daudet, Alphonse (1992). *Jack 1*. Çev. Nebil Otman. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Deleuze, Gilles (2004). *Proust ve Göstergeler*. Çev. Ayşe Meral. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Demir, Sema (2012). "Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilimi Müzeleri". *Millî Folklor* 95: 184-194.

Dıranas, Ahmet Muhip (1994). *Yazılar*. İstanbul: Adam Yayınları.

Dıranas, Ahmet Muhip (2015). *Şiirler*. İstanbul: Everest Yayınları.

Dirlikyapan, Murat Devrim (2003). "'İkinci Yeni' Dışında Bir Şair: Edip Cansever". Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Draaisma, Douwe (2007). *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*. Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları.

Draaisma, Douwe (2008). *Yaşlandıkça Hayat Neden Çabuk Geçer: Belleğimiz Geçmişimizi Nasıl Şekillendirir?* Çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları.

Draaisma, Douwe (2015). *Unutmanın Kitabı*. Çev. Dilman Muradoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Draaisma, Douwe (2016). *Sıla Hasreti Fabrikası: Bellek Yaşlılıkta Nasıl İşler?* Çev. Dürrin Tunç. İstanbul: Metis Yayınları.

Durbaş, Refik (2010). *Çırak Aranıyor (Toplu Şiirler 1)*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Duru, Orhan (2011). *Boğultu: Bütün Öyküleri II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eagleton, Terry (2014). *Edebiyat Kuramı: Giriş*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eco, Umberto (2017). *Ortaçağ'ı Düşlemek*. Çev. Şadan Karadeniz. İstanbul: Can Yayınları.

Eiguer, Alberto (2013). *Evin Bilinçdışı*. Çev. Perge Akgün. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Emiroğlu, Kudret (2013). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Emoto, Masaru (2018). *Suyun Gizli Mesajı*. Çev. Serpil Demirci. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

Eraslan, Levent (Kasım-Aralık 2001). "Sosyolojik Metaforlar". *Akademik Bakış Dergisi* 27: 1-22. [http://eski.bingol.edu.tr/media/262572/9sosyolojikdusunme-SOSYOLOJiK-METAFORLAR.pdf] [Erişim Tarihi: 15.06.2019].

Erdem, Ömer (2010). *Evvel*. İstanbul: Everest Yayınları.

Erdem, Ömer (2012). *Kör*. İstanbul: Everest Yayınları.

Erdem, Sargon, "Buhurdan". [https://islamansiklopedisi.org.tr/buhurdan] [Erişim Tarihi: 20.10.2019].

Ergül, Emel Altınkaya, "Psikodilbilim, Dil ve Düşünce Üzerine Teoriler". [https://web.archive.org/web/20040118021033/http://araf.net/dergi/sayi22/s22_e_a_ergul.shtml] [Erişim Tarihi: 24.02.2019].

Ergülen, Haydar (2010). *Nar: Toplu Şiirler 1*. İstanbul: Turkuaz Kitap.

Ergülen, Haydar (2012). *Keder Gibi Ödünç*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Erhan, Ahmet (2014). *Burada Gömülüdür: 1. Cilt*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Erhat, Azra (2012). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Esin, Candan (2016). *Sol Gözüm Ne Diyor Doktor Bey: Kalorisi Azaltılmış Psikoloji*. İstanbul: ?.

Freud, Sigmund (1999). *Psikanalize Giriş Dersleri*. Çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi.

Gazzaley, Adam ve Larry D. Rosen (2019), *Dağınık Zihin: Yüksek Teknoloji Dünyasında Kadim Beyinler*. Çev. Aysun Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.

Grobbel, Michaela (2004). *Enacting Past and Present: The Memory Theaters of Djuna Barnes, Ingeborg, Bachmann, and Marguerite Duras*. United States America: Lexington Books.

Günersel, Tarık (1999). *Zaman Denen Oyuncak: Mozaik Şiirler*. İstanbul: Om Yayınevi.

Günyol, Vedat (1977). *Çalakalem (Eleştiriler)*. İstanbul: Çan Yayınları, s. 279.

Harvey, Irene (1988). "Foucault ve Dil: Düşünülmeyen Metaforlar". Çev. Deniz Kanıt. *Defter* 4: 16-32.

Ilgaz, Rıfat (2004). *Bütün Şiirleri: 1927-1991*. İstanbul: Çınar Yayınları.

Işın, Serkan (2009). *Dada Korkut*. İstanbul: Ebabil Yayınları.

İlhan, Attilâ (2009). *Sisler Bulvarı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İlhan, Attilâ (2012). *Elde Var Hüzün*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İskender, Küçük (2012). *Periler Ölürken Özür Diler*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Johnson, Steven (22 Mart 2004). "The Science of Eternal Sunshine: You can't erase your boyfriend from your brain, but the movie gets the rest of it right". [https://slate.com/culture/2004/03/the-neuroscience-behind-eternal-sunshine.html] [Erişim Tarihi: 05.02.2020].

Kadıoğlu, İdris (2008). *Es'ad-ı Bağdâdî Dîvânı*. Malatya: Özserhat Yayıncılık.

Kamu, Kemâlettin Kâmi (1986). *Hayatı, San'atı ve Şiirleri*. Haz. Gültekin Sâmanoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kanter, Beyhan (2013). *Şiirsel Kimlikten Mekânsal Sınırlara İkinci Yeni Şairlerinin Mekân Algısı*. İstanbul: Okur Akademi.

Karakoç, Sezai (2003). *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karasu, Bilge (2004). *Lağımlaranası ya da Beyoğlu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Keskin, Birhan (2016). *Kim Bağışlayacak Beni*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kısakürek, Necip Fazıl (1997). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Knowles, Murray ve Rosamund Moon (2006). *Introducing Metaphor*. New York: Routledge.

Korat, Gürsel (2016). *Unutkan Ayna*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Koytak, Cahit (2010). *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı: la poetica commedia*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kövecses, Zoltán (Ekim 2003). "Edebiyatta Metafor". Çev. Ali Kaftan. *Kitap-lık* 65: 79-85.

Kövecses, Zoltán (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. New York: Cambridge University Press.

Kövecses, Zoltán (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.

Kulin, Ayşe (2010). *Hayat-Dürbünümde Kırk Sene (1941-1964)*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kundera, Milan (2006). *Perde: Yedi Bölümlük Bir Deneme*. Çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları.

Külebi, Cahit (1998). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Adam Yayınları.

Lakoff, George ve Mark Johnson (2010). *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*. Çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Lehrer, Jonah (2009). *Proust Bir Sinirbilimciydi*. Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Locke, John (1999). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme (III.-IV. Kitap)*. Çev. Meral Delikara Topçu. Ankara: Öteki Yayınevi.

Manguel, Alberto (2010). *Okumanın Tarihi*. Çev. Füsun Elioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Marquez, Gabriel Garcia (2009). *Kolera Günlerinde Aşk*. Çev. Şadan Karadeniz. İstanbul: Can Yayınları.

Melchior-Bonnet, Sabine (2007). *Aynanın Tarihi*. Çev. İsmail Yerguz. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Mikics, David (2007). *A New Handbook of Literary Terms*. London: Yale University Press.

Morgan, Gareth (1998). *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*. Çev. Gündüz Bulut. İstanbul: MESS-Metal Sanayicileri Sendikası.

Morris, Charles G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak: Psikolojiye Giriş*. Çev. Ed. H. Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Mungan, Murathan (2010). *Timsah Sokak Şiirleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Mungan, Murathan (2019). *Çağ Geçitleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Müldür, Lâle (2000). *Seriler Kitabı*. İstanbul: Metis Yayınları.

Nabokov, Vladimir (2011). *Konuş, Hafıza: Tekrar Ele Alınmış Bir Otobiyografi*. Çev. Yiğit Yavuz. İstanbul: İletişim Yayınları.

Nâzım Hikmet (2008). *Bütün Şiirleri*. Yapı Kredi Yayınları.

Necatigil, Behçet (2002). *100 Soruda Mitologya*. İstanbul: K Kitaplığı.

Necatigil, Behçet (2009). *Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Nikulin, Dmitri (2015). "Memory in Ancient Philosophy". *Memory: A History*. New York: Oxford University.

Nora, Pierre (2006). *Hafıza Mekânları*. Çev. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Okay, Orhan (2001). *Silik Fotoğraflar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Oktay, Ahmet (2002). *Metropol ve İmgelem*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Orhan Veli (2013). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Osborn, Reuben (?). *Marksizm ve Psikanaliz*. Çev. Bora Akad. İstanbul: Günebakan Yayınları.

Özata-Dirlikyapan, Jale (2005). "Metafor ve Metonimi: Ahmet Muhip Dıranas Şiirinde Katılaşmış Kavramlar, Silinmiş Kişiler", *Pasaj* 1: 171-180.

Özel, İsmet (2009). *Erbain: Kırk Yılın Şiirleri*. İstanbul: Şûle Yayınları.

Özer, Kemal (2005). *Sevdalı Buluşma*. İstanbul: Adam Yayınları.

Özgün, Ebru (2012). "İhsan Oktay Anar'ın Romanlarına Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım". Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Payam, Nazım (2014). *Ateş Islağı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Quiroga, Rodrigo Quian (2017). *Borges ve Bellek*. Çev. Ferit Burak Ayder. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Ricoeur, Paul (2007). *Zaman ve Anlatı 1: Zaman-Olay Örgüsü-Üçlü Mimesis*. Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ricoeur, Paul (2010). *Başkası Olarak Kendisi*. Çev. Hakkı Ünler. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ricoeur, Paul (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çev. Savaş Kılıç. İstanbul: Metis Yayınları.

Rifat, Oktay (2014). *Bütün Şiirleri I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Rifat, Oktay (2014). *Bütün Şiirleri II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Roediger, Henry L. (1980). "Memory Metaphors in Cognitive Psychology". *Memory & Cognition* 8 (3): 231-246.

Ross, W. D. (2011). *Aristoteles*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Saba, Ziya Osman (2014). *Cümlemiz: Bütün Şiirleri*. İstanbul: Can Yayınları.

Sacks, Oliver (2019). *Bilinç Nehri*. Çev. Dürrin Tunç. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Salman, Yurdanur (Ekim 2003). "Dilin Düşevreni: Eğretileme". *Kitap-lık* 65: 53-55.

Samancı, Metin (2009). "Klasik Türk Şiirinde *Tâk-ı Nisyân* İfadesi Üzerine". *Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2017 Bildiriler Kitabı*. Haz. Mehmet Özdemir. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları.

Sanders, Barry (2010). *Öküzün A'sı: Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. Çev. Şehnaz Tahir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schacter, Daniel L. (2017). *Belleğin İzinde*. Çev. Eda Özgül. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Schunk, Dale H. (2011). *Öğrenme Teorileri: Eğitimsel Bir Bakışla*, Çev. Ed. Muzaffer Şahin, Ankara: Nobel Yayınları.

Seamon, John (2015). *Memory & Movies: What Films Can Teach Us About Memory*. London: The MIT Press.

Senemoğlu, Nuray (2013). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Sezer, Engin (Ekim 2003). "Dilde ve Edebiyatta 'Yol' Metaforu". *Kitap-lık* 65: 88-92.

"Sil Baştan Gerçek Oldu". [http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sil-bastan-gercek-oldu-13177739] [Erişim Tarihi: 20.11.2019]

Sontag, Susan (2005). *Bir Metafor Olarak Hastalık-Aids ve Metaforları*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sönmez, Burhan (2018). *Labirent*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Strachey, James (1996). "Freud'un Yaşamı ve Düşünceleri". Sigmund Freud. *Düşlerin Yorumu I* içinde. Çev. Emre Kapkın. İstanbul: Payel Yayınevi.

Süreya, Cemal (2013). *Sevda Sözleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şahan, Kayhan (2018). "Kavram Alanlarının Bir Haritası Olarak Metaforlar / Kavram Haritalarını Okuma Projesi: Metaforlar". *Bir Metafor Olarak Yol ve Yolculuk*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Şemseddin Sami (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1987). *Aydaki Kadın*. İstanbul: Adam Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001). *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2010). *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2014). *Tanpınar'ın Mektupları*. Haz. Zeynep Kerman. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanyol, Tuğrul (1997). *Toplu Şiirler: 1971-1995*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1997). *Otuz Beş Yaş: Bütün Şiirleri*. İstanbul: Can Yayınları.

Tarkovski, Andrey (2009). *Şiirsel Sinema*. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Tazebay, İlkden ve Nevin Akpınar (Yaz 2010). "Türk Kültüründe Bahçe". *bilig* 54: 243-253.

Tecer, Ahmet Kutsi (2013). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

"Teknoloji silinip geçiyor" [https://teknolojihaberlerim.wordpress.com/2008/06/page/78/] [Erişim Tarihi: 26.06.2019].

Telli, Ahmet (2013). *Barbar ve Şehla*. İstanbul: Everest Yayınları.

Tunç, Gökhan (2018). "Geçmişin Hayaletleri ile Yaşamak: Oğuz Atay'ın 'Unutulan' ve Hasan Ali Toptaş'ın 'Bir Gülüşün Kimliği' Adlı Öyküleri". *Sessizliğin Gölgesinde Hasan Ali Toptaş Kitabı*. İstanbul: Kesit Yayınları, s. 239-249.

Tunç, Gökhan (2018). *Rüzgâra Karşı Duran Şair: Etkilenme Endişesi Kavramı ve Yahya Kemal'in Türk Şiirine Etkisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uyar, Turgut (2011). *Büyük Saat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (1995). *Tadı Damağımda: Bir Okur-Yazarın Kitap Okuma Serüvenleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uysal, Sermet Sami (2006). *Şiire Adanmış Bir Yaşam… Yahya Kemal Beyatlı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Varlık, Selami (2015). "Ricoeur'ün Hermenötiğinde Merkezdışı Özne". *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 24: 1-22.

Williams, Helen L. ve Martin A. Conway (2015). "Otobiyografik Anılar". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Haz. Pascal Boyer ve James V. Wertsch, Çev. Yonca Aşçı Dalar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yavuz, Hilmi (1994). *Ayna Şiirleri*. İstanbul: Era Yayınları.

Yavuz, Hilmi (2001). *Ceviz Sandıktaki Anılar*. İstanbul: Can Yayınları.

Yavuz, Hilmi (2005). *Bulanık Defterler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yavuz, Hilmi (2007). *Büyü'sün, Yaz! Toplu Şiirler (1969-2005)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yörükân, Turhan (1999). *Yunan Mitolojisinde Aşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yücel, Can (1991). *Rengâhenk*. İstanbul: Papirüs Yayınları.

Zarifoğlu, Cahit (2018). *Şiirler*. İstanbul: Beyan Yayınları.